

АНОТАЦІЯ

Таркан О. М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право (галузь знань – 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у розробленні окремої криміналістичної методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції.

Автором проаналізовано наукові підходи щодо розуміння сутності криміналістичної характеристики злочинів та її структурної побудови. Криміналістичну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції розглянуто як систему узагальнених даних про типові ознаки цього різновиду кримінального правопорушення, які мають криміналістичне значення. До її структури віднесено предмет неправомірної вигоди, обстановку кримінального правопорушення, його способи та сліди, особу набувача неправомірної вигоди та її надавача.

За результатами критичного аналізу напрацювань науковців, а також узагальнення матеріалів кримінальних проваджень про досліджувані кримінальні правопорушення одержано відомості про типові ознаки окремих компонентів криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. Зокрема, з'ясовано, що типовим предметом цього злочину є майно у вигляді грошей у валюті України у готівковій або безготівковій формі, документи, які надають доступ до майна, а також товарно-матеріальні

цінності. Проаналізовано обстановку кримінального правопорушення, що включає відомості про час і місце його вчинення, особливості службової діяльності в органах поліції, особливості поведінки інших осіб безпосередньо під час події кримінального правопорушення, умови, що сприяли його вчиненню.

Визначено структуру способу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції, наведено типові прийоми та операції, які застосовуються під час підготовки, безпосереднього вчинення та приховування цього різновиду кримінального правопорушення. Найбільш типовими способами підготовки є обрання потенційного надавача неправомірної вигоди, складання офіційних документів в процесі службової діяльності поліцейського, висловлення побажання щодо надання неправомірної вигоди та/або її вимагання, визначення бажаного предмета неправомірної вигоди та його розміру, вирішення питання щодо зручної обстановки, форми та способу його одержання. При безпосередньому вчиненні кримінального правопорушення найчастіше застосовуються такі способи як передавання предмета неправомірної вигоди в натурі під час безпосереднього контакту надавачем одержувачу, залишення в певному місці, передавання посереднику, перерахування грошей на банківські рахунки, оплата товарів і послуг. У свою чергу приховування делікту може включати такі способи як залучення посередника, внесення змін до обстановки події при загрозі затримання, втеча з місця події, підроблення або знищення документів, застосування завуальованих форм отримання неправомірної вигоди і надання цим операціям видимості законних тощо.

Встановлено, що типовими слідами досліджуваного різновиду кримінального правопорушення є предмет неправомірної вигоди та сліди на ньому, сліди-нашарування спеціальних хімічних речовин на тілі й одязі підозрюваного, записи з відеокамер спостереження, протоколи контролю за вчиненням злочину та інших негласних слідчих (розшукових) дій і додатки до

них у вигляді аудіо- або відеозаписів, документи, відображення в пам'яті учасників події й очевидців.

Виділено типові дані щодо службового статусу поліцейських, які приймають неправомірну вигоду, соціально-демографічних відомостей та морально психологічних особливостей особи набувача неправомірної вигоди та її надавача. За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що набувачами неправомірної вигоди частіше виступали працівники патрульної поліції, органів досудового розслідування, кримінальної поліції, спеціальної поліції та поліції особливого призначення. За соціально-демографічними характеристиками для набувачів неправомірної вигоди характерними є чоловіча стать, вік до 35 років, досвід роботи не більше 5 років. За морально-психологічними якостями диференційовано осіб, котрі діють з яскраво виражених корисливих мотивів і стійкою установкою на одержання неправомірної вигоди; осіб, які приймають неправомірну вигоду внаслідок підбурювання з боку колег; осіб, які діють під впливом надавача неправомірної вигоди, проявляючи нетвердість характеру.

Проаналізовано сучасний стан нормативно-правового регулювання питань початку досудового розслідування в аспекті вдосконалення рекомендацій щодо початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції в методиці розслідування. Визначено завдання, які постають на початку досудового розслідування, та засоби їх вирішення. Досліджено особливості оцінки результатів негласних слідчих (розшукових) дій, проведених на початковому етапі розслідування, перелік і послідовність яких визначається слідчою ситуацією. У зв'язку з цим типізовано слідчі ситуації початкового етапу розслідування досліджуваного різновиду кримінального правопорушення залежно від джерела та обсягу інформації про подію, що розслідується. Встановлено, що вагомую обставиною щодо специфіки початку кримінального провадження про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції є

проблема дотримання вимог законності на цій стадії. Запобігання проблем із формуванням доказової бази на цьому етапі можливе за умови виконання рекомендацій щодо забезпечення повноти відомостей про кримінальне правопорушення, які вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань, обґрунтованої попередньої кримінально-правової кваліфікації діяння, недопущення провокації злочину з метою його викриття, дотримання процесуального порядку одержання дозволу на використання інформації, отриманої в іншому кримінальному провадженні.

Визначено типові загальні версії у кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції, які стосуються характеру події в цілому, а також окремі версії щодо часу, місця, способу, предмета, суб'єкта та наслідків кримінального правопорушення. Обґрунтовано, що типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування мають визначатись у залежності від того, наскільки повно на момент отримання інформації про кримінальне правопорушення було реалізовано злочинний умисел. За цим критерієм виокремлено типові слідчі ситуації, коли між учасниками кримінального правопорушення склались відносини щодо можливості надання неправомірної вигоди в майбутньому або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди вже відбулося. Для кожної ситуації притаманними є певні алгоритми розслідування.

Типізовано слідчі ситуації подальшого етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції залежно від позиції, яку займає сторона захисту, зокрема, підозрюваний повністю визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення та співпрацює зі слідством, визнає свою вину частково або не визнає своєї вини повністю і аргументує невинуватість. Специфіка кожної ситуації зумовлює тактичні завдання розслідування і відповідні прийоми, методи та засоби їх вирішення.

Обґрунтовано, що в методиці розслідування прийняття пропозиції,

обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції доцільно виділити типові тактичні операції «Документування процесу прийняття пропозиції (обіцянки) або одержання неправомірної вигоди», «Затримання», «Пошук і збереження документів», «Встановлення обставин реалізації інтересу надавача неправомірної вигоди», які спрямовані на вирішення найбільш вагомих тактичних завдань розслідування, і проведення яких відрізняється найбільшою специфікою і сприяє підвищенню ефективності досудового розслідування. Визначено зміст цих тактичних операцій.

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, які проводяться під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції, є огляд місця події, огляд предметів і документів, допити підозрюваного, свідків, потерпілих, залучення експерта, витребування, одержання, вилучення документів, обшук та освідування. Розроблено тактичні рекомендації з підготовки та проведення окремих слідчих (розшукових) дій з урахуванням особливостей мети та об'єктів огляду, обшуку та вилучення документів шляхом виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів. Залежно від категорії допитуваної особи (заявники, очевидці, колеги по службі одержувача неправомірної вигоди, підозрювані тощо) визначено предмет допиту. Підкреслено, що обрання тактичних прийомів проведення допиту залежить від ситуації, яка складається (конфліктна або безконфліктна). Встановлено, що під час допиту свідків більш поширеною є безконфліктна ситуація, а допит підозрюваного у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди у більшості випадків доводиться проводити у конфліктній ситуації. Найбільш ефективними тактичними прийомами допиту є звернення до позитивних якостей особи, деталізація показань, повторний допит, аналіз протиріч у показаннях, пред'явлення доказів.

Розкрито специфіку використання спеціальних знань у формі залучення

спеціалістів у галузі технічного захисту інформації та спеціальної техніки до проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій до проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Сформульовано рекомендації щодо призначення судової експертизи спеціальних хімічних речовин, що були використані для помітки предмета неправомірної вигоди; технічної експертизи документів з метою встановлення фактів і способів внесення змін до документів, виявлення текстів на обгорілих та згорілих документах, установлення цілого за частинами документа, а також дослідження паперових грошей, що стали предметом неправомірної вигоди; експертизи відео-, звукозапису із метою дослідження матеріалів, одержаних під час фіксації процесу підготовки неправомірної вигоди та безпосередньо обставин її надання. Наведено завдання, які можуть бути вирішені за допомогою почеркознавчої, дактилоскопічної та молекулярно-генетичної експертизи.

Ключові слова: корупція, неправомірна вигода, досудове розслідування, криміналістична методика, службова особа органу поліції, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції, корупційне кримінальне правопорушення.